

حوزه‌های طرد اجتماعی سالمندان: مرور سیستماتیک

ملیحه خلوتی^{1*}؛ ایوب نافی²؛ لیلا استاد هاشمی³

چکیده

زمینه: سالمندان به‌واسطه از دست دادن کار، کاهش درآمد و افزایش مشکلات مربوط به سلامتی در خطر کاهش مشارکت در حوزه‌های مختلف زندگی و یکی از گروه‌های آسیب‌پذیر به حساب می‌آیند. مطالعه حاضر در جستجوی حوزه‌های طرد اجتماعی سالمندان در کشورهای مختلف است.

روش‌ها: این مطالعه به روش مرور نظام‌دار به بررسی مطالعات منتشرشده در سال‌های 2013-1999 می‌پردازد. مطالعات مورد نظر با استفاده از واژگان کلیدی social exclusion به‌همراه elderly, aging, old people و معادل فارسی آن از طریق موتور جستجوی google و بانک‌های اطلاعاتی خارج و داخل کشور انتخاب و بررسی شدند. از 77 مقاله به‌دست‌آمده تعداد 16 مورد با توجه به معیارهای ورود، به مطالعه راه یافتند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که بیشترین تعداد مطالعات (9 مورد) در بریتانیا و رایج‌ترین مدل منطقی رویکرد توزیعی و رابطه‌ای بود. شاخص‌ها در پنج حوزه شامل حوزه اقتصادی، حوزه اجتماعی، بهداشت، محیط و همسایگی، تبعیض و سالمندگرایی قرار گرفتند. در 50 درصد مطالعات دسترسی یا عدم دسترسی به خدمات و مشارکت مدنی و روابط اجتماعی، در 12/5 درصد مطالعات برخورداری از بهداشت مناسب و در 18/7 درصد مطالعات زندگی در محیط ایمن و همسایگی شاخص‌هایی بودند که بیشترین توجهات در سنجش طرد اجتماعی سالمندان را به خود جلب کردند.

نتیجه‌گیری: در مجموع انتخاب مدل منطقی مناسب در طراحی و سنجش طرد اجتماعی به کاهش مشکلات اندازه‌گیری طرد اجتماعی کمک می‌کند. استفاده از داده‌های جمع‌آوری‌شده در پل‌های خانگی نیز می‌تواند دسترسی به اطلاعات سنجش دوره‌ای طرد اجتماعی را آسان نماید.

کلیدواژه‌ها: حوزه، سالمند، طرد اجتماعی، مرور نظام‌دار

«دریافت: 1393/9/23 پذیرش: 1393/12/5»

1. واحد مددکاری اجتماعی، معاونت درمان، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

2. گروه آموزشی رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران

3. گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران

*عهده‌دار مکاتبات: تهران، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، معاونت درمان، 01977317699

Email: ma.khalvati@yahoo.com

مقدمه

سازمان ثبت احوال کشور میزان رشد جمعیت بالای 60 سال در ایران از سال 2011-2050 بیش از 26 درصد پیش‌بینی شده و انتظار می‌رود در سال 2050 حدود 33 درصد جمعیت کشور بالای 60 سال باشند (2). این تغییر جمعیت‌شناختی به همراه بهبود بهداشت و استانداردهای زندگی منجر به افزایش طول عمر و کاهش مرگ و میر افراد بالای شصت سال می‌گردد (3 و 4). سالمندان با

ایران مانند بسیاری از کشورها، در حال تجربه روند رو به رشد جمعیت سالمندان خود می‌باشد. با توجه به این‌که سازمان ملل 60 سالگی را آغاز سن سالمندی معرفی کرده است (1)، طبق پیش‌بینی این سازمان، ایران بعد از کشورهای امارات و بحرین، رتبه سوم جهان از نظر سرعت پیر شدن جمعیت را دارد. بر اساس آمارهای

فقدان قدرت، فقدان ادغام اجتماعی، جدایی از جامعه و از خودبیگانگی، شکاف، قطبی شدن و نابرابری (14-24). اما کامل‌ترین تعریف که بیشترین آمار ارجاعات را نیز به خود اختصاص داده است مربوط به تعریف لویتاس و همکاران (2007) می‌باشد که معتقدند طرد اجتماعی فرایندی پیچیده و چندبعدی است که شامل فقدان و یا محرومیت از منابع، حقوق، کالاها و خدمات و عدم توانایی برای مشارکت در روابط عادی و فعالیت‌های در دسترس اکثریت مردم در جامعه در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و یا سیاسی است که بر کیفیت زندگی افراد و برابری و انسجام جامعه به‌عنوان یک کل تأثیر می‌گذارد (25). این تعریف مسایل ساختاری از قبیل نابرابری، قطبی شدن، جنبش اجتماعی و انسداد اجتماعی که در بالا ذکر شد را مورد توجه قرار نمی‌دهد. تعریف مذکور شامل یک ساختار هدفمند است و برای تسهیل در جستجوی تجربه یا اثرات طرد بر سطح فردی و یا خانگی طراحی شده است (25). طرد اجتماعی پدیده‌ای است که توسط هر فردی و در هر سنی ممکن است تجربه شود. فیلیپسن و اسشارف (2004) معتقدند دلایلی را که موجب طرد اجتماعی در سالمندان می‌شود را می‌توان در چهار گروه قرار داد: ویژگی‌های وابسته به سن، محرومیت انباشته‌شده، ویژگی‌های جامعه و تبعیضات مبتنی بر سن (26-28). نیازهای دوره سالمندی نتایج پرهزینه‌ای برای دولت‌ها به‌دنبال دارد. هزینه‌هایی که صرف خدمات بهداشتی، مراقبت‌های طولانی‌مدت، امنیت اجتماعی و اقتصادی و حمایت اجتماعی می‌شود بار سنگینی بر دوش دولت‌ها است (29 و 30) و رفع این مشکل جهانی نیازمند سیاست‌های مناسب است. در سال 1998 دولت حذب کارگر بریتانیا به‌وسیله مجموعه‌ای از حوزه‌های اجتماعی کمی (Quantitative) خود را متعهد به سنجش طرد اجتماعی در برنامه «فرصت برای همه» (Opportunity for All) (1998) کرد (31). با این وجود طرد اجتماعی در انگلستان برای اولین بار توسط بنیاد انگلیسی جوزف روتتر (British Joseph Rowntree

پدیده‌هایی مانند از دست دادن کار و بازنشستگی، مشکلات سلامتی، کاهش مشارکت، نشانگان افسردگی و کاهش درآمد روبرو هستند (5-10). این مسایل، توجه به مشکلات سالمندان را در اولویت قرار می‌دهد. از جمله مسایل قابل تأمل دوره سالمندی طرد اجتماعی (Social Exclusion) است. آن‌گونه که آمارتیا سن (2000) اشاره کرده است ریشه‌های تاریخی مفهوم طرد اجتماعی به آثار ارسطو برمی‌گردد. با این وجود توجه معاصر به این مفهوم از 1974 زمانی آغاز گردید که رونه لونوار (René Lenoir) وزیر امور خارجه وقت کشور فرانسه برای اولین بار به آن پرداخت و در 1974 کتابی با عنوان «طرد شدگان - از هر 10 فرانسوی یک نفر» در انتشارات سوی (Seuil) به چاپ رساند. از سال 1980، طرد اجتماعی هم به‌عنوان یک مفهوم و هم به‌عنوان یک مدل برای گسترش درک سنتی موضوعات مرتبط با فقر، درآمد کم و محرومیت مورد استفاده قرار گرفته است (11). اما هیچ تعریف واحدی از طرد اجتماعی مورد قبول قرار نگرفته و در مورد آن رقابت نیز وجود دارد. اکثر رویکردها تمایل دارند که فقر و طرد اجتماعی را به‌عنوان دو زوج جدایی‌ناپذیر معرفی کنند با این حال تعاریف طرد اجتماعی در انگلستان، ادبیات اروپا و جهان آن را متفاوت از فقر در نظر گرفته است. تعاریف متعددی توسط نظریه‌پردازان متفاوت از طرد اجتماعی صورت گرفته که نشان می‌دهند در حالی که شناسایی عناصر تشکیل‌دهنده‌ای که در معنا با مفهوم طرد اجتماعی ارتباط دارند امکان‌پذیر است اما تفاوت‌های مهمی نیز در تأکید و لحن آن‌ها وجود دارد. این تعاریف در دو سطح مختلف قابل طبقه‌بندی هستند. این دو سطح شامل ساختار، فرایندها و ویژگی‌های جامعه به‌عنوان یک کل و تجربه افراد موجود در آن جامعه است (12 و 13). از مجموعه تعاریف موجود 9 مفهوم مرتبط با طرد اجتماعی استخراج شده است که نشان‌دهنده خطوط کلی مفهوم‌سازی طرد اجتماعی هستند که عبارتند از: محرومیت، عدم مشارکت، عدم دسترسی به فرصت،

مسن نتواند منابع مورد نیاز را برای برآوردن نیازهای یک زندگی مستقل روزمره تحت کنترل درآورد. دلیل وجود طرد اجتماعی این است که دسترسی به یک منبع (از جمله منابع مادی و اجتماعی) توسط موانع اقتصادی، سیاسی و اجتماعی منع می‌شود. این موانع توسط مکانیسم طردی به وجود می‌آید که توسط افرادی که قدرت بیشتری نسبت افراد طرد شده دارند کنترل می‌شود. برای بعضی از افراد طرد به واسطه اعمال، کلمات و عقاید دیگران ایجاد می‌شود (36). چارچوبی که توسط هیلاری سیلور (1994)، روت لویتاس (1998:2005) و جو بال (2002) توسعه یافته است سهم مهمی در شناخت ریشه‌های ایدئولوژیک و سیاسی این تفاوت‌ها و روشن کردن نتایج سیاست‌ها و اقدامات صورت گرفته برای رفع طرد اجتماعی دارد (برای اطلاعات بیشتر نگاه کنید به 18، 37 و 38). برای مداخله در جهت بهبود کیفیت زندگی فردی و اجتماعی سالمندان لازم است بدانیم با چه شیوه و ابزاری می‌توان روند طرد اجتماعی در سالمندان و همچنین حوزه‌هایی که طرد اجتماعی در آن حادث می‌شود را سنجش و اندازه‌گیری نمود. بنابراین مطالعه حاضر با هدف شناخت حوزه‌های طرد اجتماعی سالمندان و حوزه‌هایی که طرد در آن رخ می‌دهد انجام شد. با توجه به این که اقدامی در خصوص سنجش طرد اجتماعی سالمندان در ایران صورت نپذیرفته و حوزه‌ای نیز در این زمینه تولید نگردیده است مطالعه حاضر بر پایه مرور سیستماتیک به دنبال پاسخ به این سؤال است که حوزه‌های طرد اجتماعی سالمندان کدامند و طرد اجتماعی سالمندان بیشتر در چه حوزه‌هایی رخ می‌دهد؟

مواد و روش‌ها

این مطالعه یک مرور نظام‌دار یا سیستماتیک محسوب می‌شود. جامعه آماری این مطالعه شامل کلیه مقالات پژوهشی حاصل از پژوهش‌های انجام شده با روش‌های کمی و کیفی در خصوص حوزه‌های سنجش طرد اجتماعی سالمندان است که در دوره زمانی 2013-1999

Foundation) اندازه‌گیری شد. در سال 1999 نیز بررسی PSE (Poverty and social exclusion) در بریتانیا اولین مطالعه ملی در تلاش برای سنجش طرد اجتماعی به‌شمار می‌رفت، که به معرفی یک متدولوژی برای سنجش فقر و طرد اجتماعی در سطح بین‌المللی پرداخت (24 و 32). از 2001 به بعد موج اندازه‌گیری طرد اجتماعی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا شروع شد و همچنان نیز ادامه دارد. در دهه‌های 1950 و 1960، محققینی مانند تونسنند (Townsend) و ودربرن (Wedderburn) (1965) نشان دادند که سالمندان یکی از بزرگ‌ترین گروه‌هایی هستند که در فقر، زندگی می‌کنند و با بیوگی و مجردی به‌ویژه آسیب‌پذیر شناسایی شده‌اند. تونسنند (1981) با این ایده که سالمندان تحت تأثیر شکل‌هایی از وابستگی ساختاری قرار دارند بحث را گسترش داد. این وابستگی ساختاری توسط بازنشستگی اجباری، فقر و محدود شدن نقش‌های اجتماعی ایجاد شده که از دهه 1990 با آگاهی از گسترش نابرابری بین مستمری‌بگیران وابسته به مزایای رفاهی و آن‌هایی که دسترسی به حقوق بازنشستگی و پس‌انداز داشتند توسعه پیدا کرده است (26). طرد اجتماعی به‌ویژه از دهه 1990 در مطالعات پیری‌شناسی و بحث‌های سیاست عمومی به‌خصوص در بریتانیای کبیر گسترش یافت (35-33). بلکمن (Blackman) و همکاران (2001) طرد اجتماعی سالمندان را فقدان مشارکت در زندگی اجتماعی و عدم استقلال در زندگی روزمره به‌دلیل روند پیری تعریف کردند. شرایط زندگی که ممکن است فرایند طرد اجتماعی را خشی کند وابسته به تأمین نیازهای اساسی سالمندان مانند تغذیه، مسکن، حمایت اجتماعی و غیره است که به شدت با طبقه اجتماعی و جنسیت ارتباط دارد (36). در نتیجه، تغییرات ذاتی روند پیری، سالمندان را نه تنها در سطح‌های مختلف و به شیوه‌های گوناگون بلکه با توجه به درجه آسیب‌پذیری فرد سالمند و منابع مقابله‌ای و سبک‌های در دسترس آن‌ها، تحت تأثیر قرار می‌دهد. به گفته بلکمن و همکاران طرد اجتماعی زمانی رخ می‌دهد که یک فرد

حذف شدند و در نهایت 16 مقاله دارای معیارهای مورد نظر بوده و وارد مطالعه شدند.

یافته‌ها

پس از جستجو مراحل غربالگری و ارزیابی کیفی مطالعات انجام شد بر اساس مرور نظامدار از مجموع 16 مقاله‌ای که وارد مطالعه شدند تعداد 9 مطالعه در بریتانیا، 2 مطالعه در استرالیا و یک مطالعه در کبک، هند، چین، اوکراین و اتحادیه اروپا انجام گرفته است که در ادامه مشخصات عمومی این مطالعات و نتایج مستخرج از آن‌ها بررسی می‌شود (جدول 1). در یک مطالعه سن سالمندی 48 به بالا، 4 مطالعه 50 به بالا، یک مطالعه 55 به بالا، 6 مطالعه 60 به بالا و 2 مطالعه 65 به بالا در نظر گرفته شده است. دو مطالعه مربوط به بورچاردت و همکاران (1999) و گوردون و همکاران (2000) است که سن گروه مطالعه با معیار ورود این مطالعه همخوانی ندارد به دلیل این‌که در گزارش آن‌ها گروه سالمند به صورت مجزا مورد تجزیه و تحلیل قرار 25 درصد مطالعات مورد بررسی در پژوهش حاضر از روش کیفی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده کرده‌اند و 75 درصد از طریق پیمایش داده‌های مورد نیاز خود را جمع‌آوری نموده‌اند. 43/7 درصد مطالعات با رویکرد محرومیت و عدم دسترسی به منابع و امکانات به بررسی و سنجش طرد اجتماعی سالمندان پرداخته‌اند. 12/5 درصد مطالعات به رویکرد عدم مشارکت، 12/5 درصد به رویکرد توزیعی و رابطه‌ای و 12/5 درصد به چندبعدی بودن طرد اجتماعی استناد کرده‌اند. 18/7 درصد مطالعات نیز از سایر رویکردها مانند رویکرد فرانسوی - انگلیسی و دواير متحدالمركز استفاده نموده‌اند.

در جدول 2 شاخص‌های به کار رفته در 16 مطالعه موجود در 5 حوزه: (1 اقتصادی 2 اجتماعی 3 بهداشت 4 محیط و همسایگی و 5 تبعیض و سالمندگرایی طبقه‌بندی شده است. شاخص‌هایی که در

منتشر شدند. در مرحله نخست کلیدواژه social exclusion به همراه elderly, aging, old people با استفاده از موتور جستجوی گوگل و مجله‌های الکترونیکی Sage Pub, Springer و EBSCO و وبسایت وزارت بهداشت انگلیس، استرالیا، سازمان جهانی بهداشت (WHO) و سازمان ملل جستجو شدند. برای یافتن مطالعات مشابه داخلی نیز بانک‌های اطلاعاتی فارسی شامل پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (IranDoc)، بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran) و پایگاه مجلات تخصصی نور (Noormags) با کلیدواژه‌های طرد اجتماعی به همراه سالمند و افراد مسن جستجو شدند که نتیجه جستجو محدود به یک مورد پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران شد که دسترسی به آن میسر نشد. در مجموع 77 مطالعه مربوط به طرد اجتماعی به دست آمد. در مرحله بعد مقالات به دست آمده از نظر معیارهای ورود شامل سنجش واضح طرد اجتماعی، سالمند بودن جمعیت هدف (45 سال به بالا (39))، اشاره به مدل منطقی یا چارچوب مفهومی، معرفی حوزه‌های طرد اجتماعی سالمندان و معتبر و پایا بودن ابزار پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند. 12 مطالعه به دلیل بررسی رابطه سنجی طرد اجتماعی با متغیرهای مختلف نظیر دسترسی به اینترنت 2 مطالعه به دلیل عدم اشاره به مدل منطقی و پارادایم علمی، 13 مطالعه به دلیل پرداختن به طرد اجتماعی به صورت عمومی (کلیه سنین بدون تفکیک سالمندان)، 6 مطالعه به دلیل عدم ارایه توضیح در خصوص ابزار جمع‌آوری داده‌ها، تعداد 8 مطالعه به دلیل بحث نظری درباره طرد اجتماعی سالمندان، 11 مطالعه به دلیل استفاده از حوزه‌های طرد اجتماعی سالمندان به صورت تکراری و 9 مطالعه به دلیل ارایه گزارش‌های دوره‌ای و تحلیل داده‌ها با استفاده از داده‌های موجود در بانک‌های اطلاعاتی سازمان جهانی بهداشت و سازمان ملل از فرایند مطالعه

جدول 1- مشخصات مطالعات مرتبط با سنجش طرد اجتماعی سالمندان

نویسنده	سال مطالعه	منبع و ابزار جمع‌آوری داده	سن جمعیت هدف	مدل منطقی
بورچاردت و همکاران (40)	1999	داده‌های جمع‌آوری شده در بررسی پتل خانگی بریتانیا (BHPS) از پرسشنامه و مصاحبه با همکاری مرکز مطالعات طولی بریتانیا و مؤسسه مطالعات اجتماعی و اقتصادی و دانشگاه اسکس (انگلیس)	16 سال به بالا **	عدم مشارکت در فعالیت‌های عادی
پتسیوس (32)	1999	داده‌های بررسی فقر و طرد اجتماعی در بریتانیا (PSE) شامل داده‌های جمع‌آوری شده از بررسی عمومی خانوار در بریتانیا (GHS) 1998-99، نظرسنجی یکپارچه ONS در 1999 و بررسی خانوار دنباله‌دار در بریتانیا 1999 از طریق مصاحبه و پرسشنامه	60 سال به بالا	محرومیت از منابع
گوردن و همکاران (24)	2000	داده‌های بررسی فقر و طرد اجتماعی در بریتانیا (PSE) شامل داده‌های جمع‌آوری شده از بررسی عمومی خانوار در بریتانیا (GHS) 1998-99، نظرسنجی یکپارچه ONS در 1999 و بررسی خانوار دنباله‌دار در بریتانیا 1999 از طریق مصاحبه و پرسشنامه	تمام سنین **	محرومیت از منابع
واتر هوس و آنجلی (41)	2005	12 سالمند دریافت‌کننده خدمات از سه مرکز خدمات مراقبتی سمبل لوج، مرکز روزانه کولیا و واحد زندگی مستقل در ملیورن از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته	48 تا 75	عدم دسترسی به منابع مادی و اجتماعی
اسشارف و همکاران (42)	2005	سالمندان ساکن 9 منطقه محروم در سه شهر لیورپول، منچستر و بخش نیوهم در لندن از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته	60 سال به بالا	عدم مشارکت در فعالیتهای عادی
بارنس و همکاران (43)	2006	داده‌های جمع‌آوری شده از اولین موج مطالعه طولی سالمندی در انگلیس (ELSA) از طریق پرسشنامه و مصاحبه	50 سال به بالا	طرد اجتماعی پدیده ای چند بعدی است
دل‌بونو و همکاران (3)	2007	داده‌های حاصل از سرشماری مرکز ملی آمار انگلیس	65 سال به بالا	فقدان منابع اقتصادی و اجتماعی
جیجسبرز و ورومن (44)	2008	داده‌های جمع‌آوری شده از مطالعه بررسی اتحادیه اروپا از درآمد و شرایط زندگی (EU-SILC) 2005، بررسی اجتماعی اروپایی (ESS) 2002 و بررسی بهداشت، سالمندی و بازنشستگی در اروپا (SHARE) 2004 از طریق پرسشنامه و مصاحبه	55 سال به بالا	طرد اجتماعی دارای دو بعد توزیعی و رابطه‌ای است و عوامل خطر در سه سطح خرد، میانه و کلان طبقه بندی شده است
بارن (45)	2009	داده‌های جمع‌آوری شده در موج سوم مطالعه طولی سالمندی در انگلیس (ELSA) از طریق پرسشنامه و مصاحبه	50 سال به بالا	عدم دسترسی به منابع مادی و اجتماعی
بیلت و لویو (46)	2010	کیک، مصاحبه عمیق	60 سال به بالا	محرومیت از فعالیت و روابط اجتماعی
فنگ (5)	2010	داده‌های جمع‌آوری شده در شش بررسی مرتبط با کیفیت زندگی در سالمندان چینی (دو بررسی در مناطق شهری شانگهای و بیجینگ و چهار بررسی در مناطق روستایی)	60 سال به بالا	رویکرد سنتی فرانسوی و انگلیسی - آمریکایی
میرانتی و یو (28)	2011	داده‌های جمع‌آوری شده در مطالعه طولی خانوار (HILDA) در استرالیا از 2001 تا 2008 از طریق پرسشنامه و مصاحبه	65 سال به بالا	طرد اجتماعی پدیده‌ای چندبعدی است و شامل فقدان منابع و عدم مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی است
والش و همکاران (11)	2012	سالمندان ده جامعه مختلف روستایی در ایرلند و ایرلند شمالی از طریق مصاحبه، بحث گروهی متمرکز، مطالعه موردی، پرسشنامه	60 سال به بالا	مدل منطقی والش شامل چند دایره متحدالمرکز است که لایه بیرونی شامل ظرفیت‌های فردی، محل و جامعه، خط سیر زندگی، نیروهای اقتصادی کلان است و پوسته‌درونی شامل درآمد و منابع مالی، تأمین، امنیت و جرم، حمل و نقل و جابه‌جایی، خدمات، تعاملات و منابع اجتماعی می‌باشد.
هریشینا (27)	2012	داده‌های جمع‌آوری شده در موج چهارم بررسی اجتماعی اروپایی (ESS) (اوکراین)، از طریق پرسشنامه و مصاحبه	60 سال به بالا	طرد اجتماعی دارای دو بعد توزیعی و رابطه‌ای است
یک کلام (47)	2012	داده‌های جمع‌آوری شده در مطالعه سازمان بهداشت جهانی از سالمندی جهانی و بهداشت بزرگسالان (SAGE) در هند، از طریق پرسشنامه و مصاحبه	50 سال به بالا	مدل منطقی شامل حوزه‌های طرد اجتماعی و همچنین عوامل خطر در سطح فردی، خانگی و جامعه می‌باشد.
کنل (9)	2012	داده‌های جمع‌آوری شده در مطالعه طولی سالمندی در انگلیس (ELSA) از طریق پرسشنامه و مصاحبه	50 سال به بالا	محرومیت و عدم دسترسی به منابع

** در دو مطالعه نشاندار اگر چه جمعیت مورد مطالعه با معیار ورود مطالعه حاضر همخوانی ندارد لازم به ذکر است که در تحلیل داده‌های دو پژوهش فوق، جمعیت سالمند به عنوان گروه مجزا مورد توجه و تحلیل داده‌ها قرار گرفته‌اند.

جدول 2- طبقه‌بندی شاخص‌های طرد اجتماعی سالمندان

نویسندگان											شاخص‌ها	حوزه‌ها					
فنگ (5)	یک کلام (47)	هریشینا (27)	والش و همکاران (11)	کتل (9)	میرانی و پو (28)	بیلت و لویو (46)	گوردن و همکاران (24)	بارن و همکاران (45)	چیمسیرز و همکاران (44)	دل بونو و همکاران (3)			پارنس و همکاران (43)	اسشارف و همکاران (42)	واتر هوس و آنجل (41)	پورچاردت و همکاران (40)	پتسپوس (32)
		*	*	*									*			حمل و نقل و رفت و آمد	
					*		*		*					*		فقر/ محرومیت از منابع اقتصادی و مادی	
*		*	*									*	*			درآمد و منابع مادی/ اقتصادی	
				*	*			*		*			*			فعالیت تولیدی و مشارکت در بازار کار/ مشارکت اقتصادی	
*		*					*	*	*	*	*	*		*		دسترسی به خدمات/ محرومیت از خدمات	اقتصادی
													*			فعالیت مصرفی	
										*						نیاز و دسترسی	
				*			*		*	*	*	*	*	*		دسترسی به کالاهای پایدار/ پس انداز/ مسکن/ کالای مادی	
						*										طرد نهادی	
			*	*			*	*	*	*	*	*	*	*		فعالیت یا مشارکت مدنی/ اجتماعی/ جامعه ای	
	*		*		*	*	*	*		*	*	*		*		روابط اجتماعی / طرد از روابط اجتماعی	
	*						*			*						فعالیت فرهنگی و اوقات فراغت/ طرد از فعالیت فرهنگی	
		*	*							*						پیوندها و شبکه های اجتماعی	
*					*								*			فعالیت سیاسی/ طرد از حقوق سیاسی	سیاسی
				*	*							*				تماس و حمایت اجتماعی/ محرومیت از حمایت اجتماعی	اجتماعی
									*							ادغام اجتماعی و هنجاری	
											*					استقلال و حق انتخاب	
*									*							حقوق اجتماعی	
				*												دسترسی به اطلاعات	
	*											*				بهداشت مناسب	بهداشت
									*							ارائه مراقبت‌های غیر رسمی	
	*	*										*	*			ایمنی/ محل امن برای زندگی	
							*		*	*						همسایگی/ محله/ محیط و همسایه	محیط و همسایگی
	*	*														جرم و جنایت	
				*												محرومیت از امکانات محلی	
					*											طرد ارضی	
						*										طرد هویت	
					*											طرد نمادین	تبعیض و سالمند
	*															قربانی شدن	گرای
*																تنهایی احساس شده	

شامل سه دسته داده از جمله: داده‌های بررسی عمومی خانوار در بریتانیا (GHS)، بررسی شیوه زندگی و نگرش‌ها در بریتانیا (ONS) و بررسی دنباله‌دار مطالعه عمومی خانوار در بریتانیا است (24 و 32). PSE در بریتانیا اولین بررسی ملی است که در صدد سنجش طرد اجتماعی می‌باشد و تلاش می‌کند تا روشی را که در سطح بین‌المللی قابل استفاده است، برای اندازه‌گیری فقر و طرد اجتماعی معرفی کند. در این خصوص دانشگاه‌های یورک، بریستول، لافبورو و هریوت وات و اداره ملی آمار در بریتانیا با یکدیگر همکاری می‌کنند. 2 مطالعه از مجموعه مطالعات بررسی شده داده‌های بررسی اجتماعی اروپایی (ESS) را مورد استفاده قرار دادند (27 و 43) که یکی از این موردها علاوه بر داده‌های بررسی اجتماعی اروپا از بانک آمار اتحادیه اروپایی (EU-SILC) درباره درآمد و شرایط زندگی در اروپا و همچنین داده‌های بررسی سلامت، سالمندی و بازنشستگی در اروپا نیز استفاده کرده است (43). هدف بررسی اجتماعی اروپایی کاربرد روش‌هایی با کیفیت بالا در مطالعات خود است. اطلاعاتی که توسط ESS جمع‌آوری می‌شود تمام حوزه‌های اجتماعی (جنسیت، ارزش‌های انسانی، مهاجرت، مشارکت اجتماعی، نگرش به رفاه، دموکراسی، سالمندگرایی و ...) را در بر می‌گیرد. پژوهش مربوط به کشور هند از اطلاعات سازمان بهداشت جهانی (SAGE) درباره سالمندی و بهداشت بزرگسالان در تجزیه و تحلیل خود بهره برده است (46). بورچاردت (1999) در بررسی خود از اطلاعات پنل خانگی بریتانیا استفاده کرده است. اولین موج این بررسی 5500 خانوار را در بریتانیا مورد بررسی قرار داد. هدف اصلی این بررسی، درک تغییرات اجتماعی و اقتصادی در سطح فرد و خانوار در بریتانیا است (39). دل بونو (2007) در پژوهش خود از اطلاعات و جداول آمار منتشرشده توسط دپارتمان آمار دولت بریتانیا استفاده کرد (3). میرانتی (2011) در بررسی طرد اجتماعی در استرالیا از بانک اطلاعات بررسی پویایی خانوار، درآمد و کار در استرالیا

طبقه‌بندی حوزه‌ها استخراج شدند مربوط به حوزه‌های اقتصادی 9 مورد، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی 10 مورد، همسایگی و محیط 5 مورد، بهداشت 2 مورد و تبعیض و سالمندگرایی 4 مورد می‌باشد. از مجموع 16 مطالعه مورد بررسی در حوزه اقتصادی، دسترسی یا عدم دسترسی به خدمات در 50 درصد مطالعات به‌عنوان یکی از شاخص‌هایی که بیشترین توجهات را در سنجش طرد اجتماعی سالمندان به خود جلب کرده معرفی شده است. در حوزه سیاسی اجتماعی فرهنگی شاخص‌های مشارکت مدنی و روابط اجتماعی در 50 درصد مطالعات به‌کار رفته‌اند. در حوزه بهداشت، برخورداری از بهداشت مناسب در 12/5 درصد مطالعات مورد سنجش قرار گرفته است. از بین شاخص‌های ارائه‌شده در حوزه محیط و همسایگی 18/7 درصد مطالعات زندگی در محیط ایمن و همسایگی را سنجیده‌اند. شاخص‌های معرفی‌شده در حوزه تبعیض و سالمندگرایی نیز بیشتر شاخص‌های ذهنی را مورد مذاقه و اندازه‌گیری قرار داده‌اند.

بحث

مطالعه حاضر با هدف شناخت حوزه‌های طرد اجتماعی سالمندان صورت پذیرفت. از مجموع 16 مقاله‌ای که بعد از ارزیابی وارد مطالعه شدند 3 مورد داده‌های مورد نیاز خود را از مطالعات طولی سالمندی در انگلیس (ELSA) اخذ کرده‌اند (9، 42 و 44). مطالعه‌ای که به‌صورت سالیانه داده‌های خود را به روز می‌کند و از مطالعه سلامت در انگلیس (HSE) استخراج شده است، محصول کار مشترک دپارتمان اپیدمیولوژی و بهداشت عمومی دانشگاه کالج لندن (UCL)، مرکز ملی تحقیقات اجتماعی و دپارتمان بهداشت انگلیس است. اطلاعاتی که در این مطالعه جمع‌آوری می‌شود درباره سلامت افراد بالای 50 سال شامل جزئیات سلامت و بیماری، شیوه زندگی، رژیم غذایی و نمونه خون است. 2 پژوهش از موارد بررسی‌شده اطلاعات مورد نیاز خود را از بررسی فقر و طرد اجتماعی در بریتانیا (PSE) کسب کرده‌اند که

عوامل کلان و لایه درونی شامل حوزه‌های طرد اجتماعی است (6). جیجسبرز و ورومن (2008) (44) نیز مدل منطقی خود را بر اساس ریسک‌فاکتورهای طرد اجتماعی در سه سطح فردی، خانگی و جامعه بنا نهادند. نقطه مشترکی که همه این رویکردها و تعاریف بر آن اتفاق نظر دارند این است که طرد اجتماعی پدیده‌ای چندبعدی، پویا، نسبی و رابطه‌ای است که عاملیت در آن نقش اساسی بازی می‌کند. دیگر وجه مشترک این مطالعات کاربرد مدل منطقی و رویکرد خاص به طرد اجتماعی است. در این مطالعات دو مطالعه مدل منطقی قوی و واضح و روشنی ارائه نموده‌اند که مربوط به مطالعه یک‌کلام (47) در هند و والش و همکاران (11) در ایرلند است. طبقه‌بندی حوزه‌ها در 5 حوزه نشان داد که بیشترین تمرکز بر روی حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی و شاخص‌های دسترسی و یا عدم دسترسی به خدمات و مشارکت یا عدم مشارکت مدنی و روابط اجتماعی است که این حوزه می‌تواند بر طردشدگی در حوزه‌های دیگر تأثیر بگذارد.

نتیجه‌گیری

اتخاذ مدل منطقی در سنجش طرد اجتماعی به‌طور کلی و طرد اجتماعی سالمندان به‌طور خاص می‌تواند راه دشوار سنجش طرد اجتماعی را تا حد زیادی هموار نماید. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بهترین راه بررسی و سنجش طرد اجتماعی در سالمندان نیز استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پنل‌های خانگی و بررسی‌های دوره‌ای می‌باشد که به درستی می‌تواند روند طرد اجتماعی در جمعیت سالمند را نشان دهد. این مطالعه می‌تواند پیش‌زمینه طراحی و تدوین حوزه‌های مناسب طرد اجتماعی سالمندان در ایران باشد.

(HILDA) که توسط دپارتمان خدمات اجتماعی از 2001 جمع‌آوری شده است استفاده کرد (28). موج اول این بررسی 7628 خانوار را مورد بررسی قرار داد. مطالعه فنگ (2010) در چین نیز داده‌های مورد نیاز خود را از مطالعات مرتبط با کیفیت زندگی در چین به‌دست آورده است. این مطالعات در دو منطقه شهری شانگهای و بیجینگ و در چهار منطقه روستایی انجام شده است. این نظرسنجی‌ها با مشارکت مؤسسات چینی و ژاپنی انجام شده است و نمونه‌گیری آن‌ها نیز چند مرحله‌ای و با استفاده از 300 پرسشنامه معتبر صورت گرفته است (5). 4 پژوهش باقی‌مانده نیز داده‌های خود را از طریق مصاحبه عمیق، پرسشنامه، مصاحبه نیمه‌ساختار یافته و بحث گروهی متمرکز به دست آورده و تجزیه و تحلیل نموده‌اند (6، 40، 41 و 45). کم‌ترین تعداد حوزه‌های معرفی شده 3 مورد و مربوط به پژوهش دل بونو و همکاران در بریتانیا است (3) و بیشترین تعداد حوزه‌ها 8 مورد و مربوط به مطالعه هریشینا در اوکراین (27) و واتر هوس در ملبورن (40) می‌باشد. تعداد 6 پژوهش بررسی‌شده مدل منطقی خود را بر پایه فقدان یا محرومیت یا عدم دسترسی به منابع اقتصادی و اجتماعی بنیان گذارده‌اند (3، 9، 24، 32، 40 و 44). 4 مطالعه با تکیه بر عدم مشارکت در فعالیت‌ها و روابط اجتماعی، به پدیده طرد اجتماعی نگاه کرده‌اند (28، 39، 41 و 45). 2 مطالعه رویکرد توزیعی و رابطه‌ای را پایه کار خود قرار داده‌اند (27 و 43). بارنس و همکاران (2006) در ترسیم مدل منطقی خود به چندبعدی بودن طرد اجتماعی اشاره کرده‌اند (42). فنگ (2010) از رویکرد فرانسوی و آنگلو ساکسون استفاده کرده است (5). والش (2012) نیز در مطالعه خود مدل منطقی با دایره‌های متحدالمرکز را استفاده کرده است. در این مدل لایه بیرونی شامل

References

1. United Nations Population Fund (UNFPA). Ageing in the twenty-first century: a celebration and a challenge. New York and London: UNFPA;2012.
2. United Nation Organization (UN). Population division: world population ageing 1950-2050. New York: UN;2009.

3. DelBono E, Sala E, Hancock R, Gunnell C, Parisi L. Gender, older people and social exclusion: a gendered review and secondary analysis of the data. [Cited oct 21 2013]. Available at: URL: <https://www.iser.essex.ac.uk>
4. Tomassini C. The demographic characteristics of the oldest old in the United Kingdom. *Popul Trends*. 2005;(120):15-22.
5. Feng W. Social exclusion of the elderly in contemporary china: one empirical study based on the surveys in six provinces. [Cited oct 21 2013]. Available at: URL: <http://www.oecd.org/dev/pgd/46837621.pdf>
6. Townsend P, Wedderburn D. *The aged in the welfare state: occasional papers on social administration*. London: G. Bell & Sons Publishers. 1965;54-146.
7. Townsend P. The structured dependency of the elderly: a creation of social policy in the twentieth century. *Ageing Soc*. 1981;1(1): 5-28.
8. Lai DWL, Tong H. Effect of social exclusion on attitude toward ageing in older adults living alone in Shanghai. *Asian J Gerontol Geriatr*. 2012; 7(2):88-94.
9. Kneale D. Is social exclusion still important for older people? [Cited May 12 2013]. Available at: URL: <http://www.ilcuk.org.uk>
10. Chanana HB, Talwar PP. Aging in India: its socio-economic and health implications. *Asia Pac Popul J*. 1987; 2(3):23-38
11. Walsh K, O'Shea E, Scharf T. Social exclusion and ageing in diverse rural communities: findings of a cross-border study in Ireland and Northern Ireland. [Cited Jun 12 2014]. Available at: URL: http://www.icsg.ie/sites/www.icsg.ie/files/personfiles/social_exclusion_and_rural_ageing.pdf
12. Shucksmith M. Social exclusion in rural areas: a review of recent research. [Cited Jun 18 2014]. Available at: URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.200.4211&rep=rep1&type=pdf>
13. Morgan C, Burns T, Fitzpatrick R, Pinfold V, Priebe S. Social exclusion and mental health: conceptual and methodological review. *Br J Psychiatry*. 2007 ; (191):477-83.
14. Burchardt T, Le Grand J, and Piachaud D. *Degrees of exclusion: developing a dynamic multidimensional measure*. 1st ed.UK: Oxford University Press 2002; 30-43.
15. Room G. *Beyond the threshold: the measurement and analysis of social exclusion*. Bristol: The Policy Press 1995;100-63.
16. Duffy K. *Social exclusion and human dignity in Europe*. Strasbourg: Council of Europe.1995; 21-45.
17. Estivill J. Concepts and strategies for combating social exclusion. [Cited Jun 18 2014]. Available at: URL: <http://www.ilo.org/public/english/protection/socsec/step/download/96p1.pdf>
18. Levitas R. *The inclusive society? social exclusion and new labor*. Basingstoke: Macmillan 1998; 198-236.
19. Walker A, Walker C. editors. *Britain divided: the growth of social exclusion in the 1980s and 1990s*. London: CPAG 1997; 70-125.
20. Howarth C, Kenway P, Palmer G, Street C. *Monitoring poverty and social exclusion: labor's inheritance*. [Cited Jun 18 2014]. Available at: URL: <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/sprd48.pdf>
21. Breman J. *Social exclusion in the context of globalization*. [Cited Jun 19 2014]. Available at: URL: <http://training.itcilo.it>
22. SEU (Social Exclusion Unit). *Social exclusion unit: Purpose, work priorities and working methods*, London: SEU; 1997.
23. DSS (Department of Social Security). *Opportunity for All: Tackling poverty and social exclusion*, Cm 4445, London: The Stationery Office; 1999.
24. Gordon D, Adelman L, Ashworth K, Bradshaw J, Levitas R, Middleton S, et al. *Poverty and social exclusion in Britain*. [Cited Jun 19 2014]. Available at: URL: <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/185935128x.pdf>
25. Levitas R, Pantazis C, Fahmy E, Gordon D, Lloyd E, Patsios D. *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion*. [Cited mar 19 2013]. Available at: URL: <http://dera.ioe.ac.uk/6853/1/multidimensional.pdf>
26. Phillipson C, Scharf T. *The impact of government policy on social exclusion among older people A review of the literature for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle series*. [Cited mar 19 2013]. Available at: URL: <http://www.bristol.ac.uk>
27. Hryshyna T. *Social Exclusion by Age: The Ukraine in Comparative European Perspective*. [Cited Dec 19 2012]. Available at: URL: http://www.inclusionexclusion.eu/site/wp-content/uploads/2012/07/Hryshyna_Tatiana_2012.05.25_paper.pdf
28. Miranti R, Yu P. *Persistence of Social Exclusion Among Older People in Australia: What Are The Protecting Factors?* NATSEM Working Paper 11/11. [Cited dec 19 2012]. Available at: URL: <http://www.natsem.canberra.edu.au/files/download?id=717>
29. Soneja SH. *Elder abuse in India*. [Cited dec 19 2012]. Available at: URL: http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_ea_ind.pdf
30. Bloom D, Canning D, Fink G. *Implications of population aging for economic growth*. [Cited dec 19 2012]. Available at: URL: <http://www.nber.org/papers/w16705.pdf>

31. Aldridge H, Parekh A, MacInnes T, Kenway P. Monitoring poverty and social exclusion. [Cited dec 20 2013]. Available at: URL:<http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/MPSE2013.pdf>
32. Patsios D. Poverty and social exclusion amongst the elderly. [Cited dec 20 2013]. Available at: URL: <http://www.bristol.ac.uk/poverty/pse/99PSE-WP20.pdf>
33. Scharf T, Phillipson C, Smith A. Multiple exclusion and quality of life amongst excluded older people in disadvantaged neighbourhoods. [Cited dec 1 2013]. Available at: URL: http://ir.library.nuigalway.ie/xmlui/bitstream/handle/10379/3209/SEU_Final_Report.pdf?sequence=1
34. Phillipson C. The 'elected' and the 'excluded': sociological perspectives on the experience of place and community in old age. *Ageing Soc.* 2007;27(3):321-342.
35. Burns V, Lavoie J, Rose D. Revisiting the role of neighborhood change in social exclusion and inclusion of older people. *J Aging Res.* 2012;2012(148287):1-12.
36. Blackman T, Brodhurst S, Convery J. *Social Care and Social Exclusion*. Hounds mills Basingstoke: Palgrave. 2001; 32-65.
37. Silver H. Social exclusion and social solidarity: three paradigms. *International Labor Review.* 1994;133(5):533-78
38. Beall J. Globalization and social exclusion in cities: framing the debate with lessons from Africa and Asia. *Environment & Urbanization.* 2002;14(1): 41-51.
39. Thane P. The muddled history of retiring at 60 and 65. *New Society.* 1978; 45(826):234-6.
40. Burchardt T, LeGrand J, David P. Social Exclusion in Britain 1991-1995. *Soc Policy Adm.* 1999; 33(3):227-44.
41. Waterhouse C, Angley P. Social exclusion among older people a preliminary study from inner-city Melbourne. [Cited dec 20 2013]. Available at: URL:www.bsl.org.au/pdfs/Social_exclusion_older_people.pdf
42. Scharf T, Phillipson C, Smith A. Social exclusion of older people in deprived urban communities of England. *Eur J Ageing.* 2005;2(2): 76-87.
43. Barnes M, Blom A, Cox K, Lessof C. The social exclusion of older people: evidence from the first wave of the English Longitudinal Study of aging (ELSA). [Cited dec 20 2013]. Available at: URL: http://www.ifs.org.uk/docs/odpm_social_exclusion.pdf
44. Gijsberg j, Vrooman C. Social exclusion of the elderly a comparative study of EU members states. [Cited Jul 2 2012]. Available at: URL <http://aei.pitt.edu/9443/2/9443.pdf>
45. Baron A, Ribe Montserrat E. *Social exclusion in later life: an exploration of risk factors*. London: Help the Aged. 2009; 80-120.
46. Billette V, Lavoie J. Introduction: Vieillissements, exclusions sociales et solidarités, in *Vieillir au Pluriel. Perspectives Sociales*. Charpentier M, Billette V, Lavoie J, Grenier A, Olazabal I, editors. Québec Canada: Presses de l'Université du Québec. 2010:20-56
47. Yekkalam N. Patterns and risk factors of social exclusion among older people in India. [Cited dec 19 2013]. Available at: URL: http://www.phmed.umu.se/digitalAssets/117/117473_negin-yekkalam.pdf